

GRADNJA, RIBARENJE I PISANJE PETRA HEKTOROVIĆA

Ante Topčić

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku
atopcic@unizd.hr

UDK: 821.163.41-05Hektorović, P.
821.163.32-13

003.071:728.81Tvardalj
[https://doi.org/ 10.34075/cs.56.1.1](https://doi.org/10.34075/cs.56.1.1)
Pregledni znanstveni rad
Rad zaprimljen 12/2020.

Sažetak

Rad se zasniva na odnosu književnog, arhitektonskog, likovnog i zanatskog u Ribanju i ribarskom prigovaranju Petra Hektorovića. Poticaj za takav istraživački pristup autor je iznašao u činjenici da je Ribanje i ribarsko prigovaranje nastalo kao rezultat trodnevnog pjesnikova odmora od briga oko gradnje Tvardalja, za koji je rekao da ga je potpuno posvojio i da je s njim svezan. To znači da je Hektorović bio toliko opsjednut tom građevinom da je nemoguće ne pomisliti kako Ribanje i ribarsko prigovaranje nije samo opis i pripovijedanje zgoda s putovanja nego i stanoviti opis i simboličko tumačenje navedene građevine. Jer, uistinu, ona jest građevina, ali je zbog natpisa, reljefa i likovnih simbola koje sadrži ujedno i pjesničko i slikarsko i kiparsko i filozofsko djelo, dubinski znakovito i pomalo tajanstveno. Stoga se u radu upućuje na ona mjesta u kojima je Hektorović, a posebno u središnjoj epizodi svoga Ribanja kazivao, ili barem upozoravao na smisao i značenje pojedinih natpisa i likovnih simbola koji su zastupljeni na Tvardalju. Uz to, progovara se i o Hektorovićevu razmišljanju o umjetnosti i načinu na koji je povezivao svaku ljudsku djelatnost kao neku vrstu umjetnosti, pa bilo to i lovljenje ribe od strane prostih i neukih ribara.

Ključne riječi: Petar Hektorović, Tvardalj, Ribanje i ribarsko prigovaranje, suprotnost

UVOD

Petar Hektorović zauzima važno mjesto među predstavnicima hrvatske renesansne književnosti. Opseg njegova književnog stvaralaštva nije velik, s obzirom na činjenicu koliko je malo od njegova

djela ostalo sačuvano. I to što imamo do danas sačuvano veoma je raznoliko. Imamo prijevod, nadgrobnicu, testament, poslanice (prozne i stihovne) te jedno prikazanje, dakle dramski tekst. Neka od tih djela pisana su na hrvatskom, a neka na latinskom jeziku. Hektorović je poput svojih književnih suvremenika imao dobru humanističku naobrazbu, ali se on istaknuo po svom razumijevanju u glazbu i po svojoj iznimnoj upućenosti u graditeljstvo. Čini se da mu je graditeljstvo bilo zanimanje koje je obavljao s najviše strasti i koje mu je najviše obogaćivalo smisao života. Od trenutka kad je počeo djelovati na izgradnji svoga ljetnikovca Tvardalja, ta je građevina postala njegovom opsesijom, nerazdvojivom sastavnicom njegovih misaonih preokupacija. U radu koji tek otvaramo tragat ćemo upravo za takvim argumentima koji potvrđuju da je netom izrečena tvrdnja vrijedila i onda kad je Hektorović uvjeravao da se je fizički udaljio i umno napustio svoju građevinu, time i sve brige koje mu je ona zadavala. Taj se odmak trebao dogoditi za vrijeme Hektorovićeve trodnevnog odmora provedenog na moru u društvu prijatelja Paskoja i Nikole, vještih ribara zavičajnog mu otoka¹.

Detaljan prikaz tog odmora Hektorović je ponudio kroz neobičnu i zanimljivu formu literarnog djela koje poznajemo kao *Ribanje i ribarsko prigovaranje*². U znanosti o književnosti to je najšire proučavano njegovo djelo, djelo koje zbog svoje složenosti još uvijek priziva intenzivan znanstveni pristup. Stoga ćemo ovim pristupom nastojati dokazati da *Ribanje i ribarsko prigovaranje* nije samo putopisni spjev i umjetničko pripovijedanje zgoda s trodnevnog putovanja, već da je ono i alegorijski spjev, pomoću kojeg je Hektorović nastojao objasniti brojne natpise i likovne reljefe koje je dao uklesati na zidinama svoje građevine. Natpisi i reljefi koje ćemo ovim radom obuhvatiti svoju će smislenu puninu ostvariti u kontekstu *Ribanja i ribarskog prigo-*

¹ S njima je bio i Paskojev sin, ali njegovo ime Hektorović nije obznanio.

² U jednoj od najprodornijih znanstvenih sinteza o tom djelu navodi se da je Hektorovićevo djelo moguće dovesti u vezu s najmanje dvije književne vrste koje su u piščevo doba bile u optjecaju: jedna je *ecloga piscatoria*, druga je mogućnost da se radi o proširenoj poslanici. No za poslanicu je, navodi taj autor, predugo i predobro organizirano, pa zaključuje da je Hektorovićevo djelo poslanica napisana na način ekloge ili ekloga napisana na način poslanice. Svoju će sintezu završiti sljedećim riječima: „U svakom slučaju ono je neka vrsta književnog hibrida, gdje kazivač promatra zbilju očima književno obrazovana čovjeka nalazeći u njoj elemente pojedinih suvremenih književnih vrsta. U toj hibridnosti, međutim, *Ribanje i ribarsko prigovaranje* uspješan je i sugestivan tekst, koji književno živi još i danas. (...) Taj je tekst jedan od nedosegnutih vrhunaca hrvatske književnosti XVI. stoljeća.“ P. Pavličić, *Leksikon svjetske književnosti. Djela*. Glavna urednica Dunja Detoni- Dujmić, Zagreb, 2004., s. v. *Ribanje i ribarsko prigovaranje*.

varanja. Uvjereni smo da to Hektorovićevo djelo razotkriva misaoni kôd natpisa i likovnih simbola kojima je taj pjesnik udahnuo život u zidine svoje velebne građevine. Učvrstit ćemo, stoga, tezu o čvrstoj povezanosti i tematskom jedinstvu Hektorovićeve građevine i njegova književnog djela. U istraživanje ćemo poći tragom zanimljivih i recentnih prinosa proučavanju Hektorovićeve djela, onih koji su prekinuli s dominantnim insistiranjem na Hektorovićevoj realizmu i njegovoj demokratičnosti, onih u kojima se tragalo za višim i dubljim smislom, i koji su razotkrili široku moralnu i religioznu dimenziju tog djela. Pritom ćemo težiti da se što manje zadržavamo na onome što se dosad u znanosti o Hektorovićevoj djelu spoznalo, da vlastiti tekst bespotrebno ne opterećujemo već istraženim i poznatim, već da proširujemo dosadašnje spoznaje i obogatimo znanost novim zapažanjima, novim promišljanjima, i pomičemo je prema naprijed novim pitanjima koja ćemo ovim radom otvoriti.

HEKTOROVIĆ KAO UMJETNIK

Odnosimo li se ozbiljno i s povjerenjem prema tvrdnji koja donosi spoznaju o tome da se čovjek, a prema tomu i umjetnik, najbolje pozna po svom djelu, što je sukladno Hektorovićevoj promišljanju o spoznaji svijeta, sažetom u natpisu *RES EX NOMINE*³, što ga je dao uklesati na svoju građevinu, onda nam se razumljivim čini podnaslovno razmatranje započeti prosudbom Hektorovićeve djela. U radu smo se ograničili na odnos jednog njegovog arhitektonskog djela - Tvardalja, i jednog književnog - *Ribanja i ribarskog prigovaranja*, a to znači da u obzir uzimamo najznačajnija Hektorovićeve djela. Premda se čini da se izlažemo opasnosti da nam se prigovori kako je takva prosudba neutemeljena jer je djelomična i nepotpuna, a čovjeka i djelo predstavlja zapravo ukupnost svih njegovih sastavnih dijelova, sigurni smo da takvim pristupom, u ovom slučaju, nećemo nimalo pogriješiti. Dapače, smatramo da je onaj cjeloviti, totalitarni, pristup Hektorovićevoj djelu bio glavnim razlogom što se pojedinim njegovim djelima, ponajprije *Ribanju*⁴, oduzimala i potkradala njihova iznimna umjetnička vrijednost. Uvjereni smo da je uglavnom negativan sud o Hektorovićevoj umjetničkoj (ne)nadarenosti proizišao iz toga što su brojni istraživači tu Hektorovićevoj dimenziju spo-

³ Po imenu je stvarnost; imena prethode stvarima, pa to onda znači da ne postoje stvari bez imena, kao što ne postoji čovjek bez djela.

⁴ Odsad ćemo koristiti takvu skraćenicu za puni naslov djela: *Ribanje i ribarsko prigovaranje*

znawali na temelju nečega što su smatrali da ga najvjerodostojnije otkriva, a to je njegova pisana oporuka, *Testament*. Naime, veliki dio tog dokumenta odnosi se na autorovu brigu za spas vlastite duše, brigu o svom ukopu i počivalištu. Pa premda se oporučitelj brinuo i za ljude s kojima je živio i one koje je poznao, za rođake i radnike kojima je povjeravao brigu oko gradnje Tvardalja, ipak, najveći je dio oporuke rezerviran za umjetnikovu veliku strast: gradnju, zidanje⁵. Kako u čitavoj oporuci oporučitelj nigdje ni riječi ne navodi o svom literarnom i pjesničkom radu, time se on otkrio više kao zidar negoli kao pisac⁶.

Premda je ta opomena mlađega postanja, zasigurno su tu činjenicu zapazili svi oni koji su ranije proučavali Hektorovićevo djelo i teško nam je stoga povjerovati da ona nije glavni krivac što se Hektorovićevo literarno djelo, *Ribanje*, čitalo površno i usputno, baš onako kako ga je njegov autor i napisao: nastalo je za vrijeme pjesnikove razonode i odmora od gradnje Tvardalja⁷. Je li Hektorović uistinu tako i napisao *Ribanje*, bez da je vodio računa o tome hoće li mu djelo posjedovati ikakvu umjetničku vrijednost i hoće li sebe prikazati kao čovjeka koji je privržen umjetnosti, kojemu je ona draga, vrijedna i neprocjenjiva. Čitajući *Ribanje* onako kako se čita oporuka, čini se da jest tako. I u *Ribanju* je Hektorović zauzeo stav kao da se tobože ne zanima za umjetnost, sakrio je osjećaje kad je govorio o umjetnički vrijednim stvarima. Tako u onoj ključnoj epizodi *Ribanja*, čija je važnost presudna da se taj spjev otkrije kao viteški roman o potrazi za gralom⁸, u kojoj je riječ o potrazi za izgubljenim peharom i buklijom, skupocjenim i umjetnički savršeno izrađenim predmetima, barem kad je riječ o pozlaćenom peharu⁹, Hektorović se pravi da mu ti predmeti, odnosno pehar, ne predstavljaju nikakvu posebnu vrijednost, osim što ga pehar podsjeća na prijatelja koji mu ga

⁵ S. i Z. Sambunjak, *Tragalac za smislom. Zbiljsko i mitsko u djelu Petra Hektorovića*. Demetra, Zagreb, 2009., str., 54. Autori u bilješkama donose sve odgovarajuće dijelove oporuke.

⁶ Isto, str., 58.

⁷ Premda se slab čuju./ odlučih za tri dni // da kudgod putuju./ neka me doma ni. *Ribanje* 43 – 45.

⁸ Takvu su hipotezu uspješno obranili S. i. Z. Sambunjak u navedenoj knjizi *Tragalac za smislom*.

⁹ Kada u njem staše / vince al vodica, // na dnu mu se sjaše / s Misecom Danica. // Meštar na nj pisat hti // ovu rič, ne inu: // „Gdi godi budeš ti, / veseli družinu!“ // Moriškimi slovi / toj hti upisati, // pri ner ga gotovi / i zlatom pozlati. *Ribanje*, 827 – 833.

je darovao¹⁰. Isto je postupio i onda kada je imao silnu potrebu da progovori o raskošnoj veličini i ljepoti svoga Tvardalja. Umjesto da se sam divi i ponosi tom svojom građevinom, on njezinu veličinu, i veličinu njezina tvorca, začuđujuće, uspoređuje s veličinom neke galije i njezina gospodara koji u svom govoru kojim se obraća Hektoroviću, ističe i pohvaljuje svaki detalj Tvardalja¹¹. Dakle, Hektorović se nije sobom ponosio, hvalio vlastitu veličinu, niti otkrivao svoj istančani umjetnički osjećaj lijepoga, pa je stoga stoljećima nakon smrti u znanosti ostao zapamćen kao čovjek pučanin, prost pisac i jednostavan, stilski neupućen, graditelj.

No takav odnos koji je rezultirao time da se o Hektoroviću u umjetničkom smislu pisalo pretežito negativno¹², odnos koji bi značio zanimakati dublji smisao Hektorovićeva djela, i činio da navedenoga autora smatramo naivnim i nekreativnim piscem koji ne zaslužuje ni ono skromno mjesto koje mu je hrvatska književna

¹⁰ Malo t' me griziše / taj škoda takova, // neg ča mi drag biše / ki mi ga darova.
// od Damaška strane / doni ga znanac moj, // meu stvari izbrane, / kojim ne
biše broj. *Ribanje*, 824 – 826.

¹¹ Izajde galija. / stasmo se čudeći, // kako vesli svijja / put nas vozeći. // I k nam
dovozivši, / odkud smo, pitaše; // mi jim povidivši, / ino ne iskaše. // Pozna
me gospodar, / vesel da me je sril, // jere u Stari Hvar / u mene biše bil. //
Taj čas progovori / i zva me, da viju, // uzašadši gori, / njegovu galiju. // Ondi
me pozdravi / za ljubav ne novu, // kon sebe postavi / za milost njegovu, //
poljubi, počtova / vele milo zvana, // kako je njegova / čud vasda poznanna. //
Gostu, ki s nim biše, / povida od svega // sve, čagod umiše, / zidan'ja mojega.
// Pohvali perivoj, / zide svekolike, // i ribe, kim ni broj, / i sve njih konike;
// i stupe kamene, / ki su pod lozami, // i vočke, sajene / višćimi rukami; // i
koji dviju se, / čeprisi, najviše, // i bazde i buse, / š njimi tamariše. // Kapare,
žafrane / od njih ne odklada, // smokve indijane / s listjem ko obada, // zatim
jelsamine / po stupih povite, // žilje, ruzmarine, / oleandra cvite. // (Tko mi
ga dobavi / i čini saditi, // bog mu đaj u slavi / nebeskoj živiti! // Meni počto-
vani / Dom Mavar posla toj // s čeprisi, ke hrani / gizardavi perivoj). // Jednu
živu vodu, / i drugu i tretu, // š njimi Dragovodu, Dajževicu petu. // I vodu mu
reče / sladku ka odozgora // jednim ždribom teče / u ribnjak do mora, // kroz
on sud kameni / ka tekuć minuje, // gdi družim i meni / peru što tribuje. //
I pisma mu zbroji, / u kami dilana, // i koje gdi stoji / u mista zidana; // sva
mu hti pobrojiti, / jedno mućat ne će, // a jest jih može bit / dvadeset i veće. //
Tarpezu kamenu, / grozde u njoj dilane, // meu sada stavljenu, ka su sa tri
strane. // Ipočetke nike / od jedne tvardine // jur dosti velike / i stvari još ine,
// ke mi se ne vidi / ovdj sad pisati // (neka svaka nidi / gdi će se pak znati).
// Nad ribnjakom odzgar / golubinjak oni, // više njega rebčar / hvalom više
poni. // Ne hti ostaviti // najmanju shranicu, // ku ne hti praviti: / peč ni dar-
varicu, // gdi se vino vari / pod pokrovom čisto, // i za svimi stvari / kokošinje
misto, *Ribanje*, 1135 – 1184.

¹² Pogledaj, N. Kolumbić, Hektorovićeva „Ribanje“ kao predmet književno-naučnih
ispitivanja. *Zbornik radova o Petru Hektoroviću*. Urednik Jakša Ravlić. Posebno
izdanje časopisa *Kritika*, svezak 6, Zagreb, 1970., str. 124.

povijest dala¹³, u ovom ćemo radu svakako zapostaviti. Naprotiv, nastojat ćemo pokazati da i ona mjesta u *Ribanju* za koja se tvrdilo da su neodgovarajuća, ona u kojima se nazire nefiksiranost govorenja i rečenice, tamo gdje nailazimo na poštapalice, nabranjanja i zbrananja, neuspjele spone uzvika i naracije i sl.¹⁴, predstavljaju materijalni zbir Hektorovićevih umnih, umjetničkih i pjesničkih preokupacija. Podržat ćemo, dakle, onakva mišljenja koja su doprla do spoznaje da Hektorović posjeduje stvarni smisao za poetsko¹⁵, da njegov spjev činjeničnu građu diže u posebnu atmosferu, gdje se ona ne pokazuje više kao puko registriranje podataka, već oko sebe zrači duhom¹⁶, da njegov spjev predstavlja njegovu duhovnu obnovu¹⁷, i sl. S obzirom na naše hipotetsko stajalište da je *Ribanje* nemoguće proučavati odvojeno od Tvardalja, jer je ono prema našem uvjerenju zrcalni i alegorijski vid Tvardalja, u podnaslovu koji slijedi osvrnut ćemo se na odnos tih dviju umjetnički različitih tvorevina.

TVARDALJ I *RIBANJE*

Nismo sebi postavili cilj da u potpunosti razotkrijemo umjetničku percepciju Hektorovića i njegova *Ribanja*, već taj da uspostavimo idejno jedinstvo koje čini čvrstu vezu između Hektorovićeve arhitektonskog i literarnog djela. Ovdje ćemo nastojati dokazati da je *Ribanje*, ma koliko ono bilo u stvarnoj suprotnosti s Tvardaljem (ono je knjiga naspram građevini, ona služi čovjeku za pouku i zabavu, dok mu građevina služi za zaštitu i udovoljava neophodnim životnim

¹³ Takav je znanstveni odnos prema Hektorovićevu djelu prokomentirao Frano Čale. Pogledaj, F. Čale, O jedinstvu nadahnuća u „Ribanju i ribarskom prigovaranju“. *Zbornik radova o Petru Herktoroviću*. Urednik Jakša Ravlić. Posebno izdanje časopisa *Kritika*, svezak 6, Zagreb, 1970., str. 101. Drukčijim pristupom taj je proučavatelj u svom radu objašnjavao organsku povezanost opisnih i eruditsko-didaktičnih svojstava, ribolovnih i razgovornih dijelova *Ribanja*, a sve u svrhu duhovne sinteze viđenoga i slučenoga, alegoreze zbiljskoga i onostranoga.

¹⁴ T. Maroević, Hektorovićeve „baščina“. *Zbornik radova o Petru Herktoroviću*. Urednik Jakša Ravlić. Posebno izdanje časopisa *Kritika*, svezak 6, Zagreb, 1970., str. 10, str. 36.

¹⁵ M. Franičević, Poetika Petra Hektorovića. *Zbornik radova o Petru Herktoroviću*. Urednik Jakša Ravlić. Posebno izdanje časopisa *Kritika*, svezak 6, Zagreb, 1970., str. 16.

¹⁶ F. Švelec, Petar Hektorović u Hrvatskoj književnosti. *Zbornik radova o Petru Herktoroviću*. Urednik Jakša Ravlić. Posebno izdanje časopisa *Kritika*, svezak 6, Zagreb, 1970., str. 82.

¹⁷ Pogledaj Z. Sambunjak, Duhovna obnova Petra Hektorovića. *Croatica Christiana Periodica*, Vol. 63, lipanj 2009, str. 43- 64.

potrebama; *Ribanje* ni približno ne zauzima takvo mjesto unutar hrvatske književnosti kakvo zauzima Tvardalj među arhitektonskim spomenicima njezine kulturne baštine itd.), ipak dubinski čvrsto povezano s Tvardaljem, jer ima mnoge zajedničke elemente kojima se tvori jedinstvena ideja. Dostatan bi dokaz toj našoj tvrdnji bila i sama činjenica što je *Ribanje* u svojoj punini ostvareno s pomoću trojne strukture: tri dana putovanja, tri su imenovane osobe na brodu, ali prisutne su i tri životne dobi¹⁸, tri su posude iz kojih se pilo vino na brodu¹⁹ itd., što je svakako znakovito za Hektorovićeve kršćanski svjetonazor prezentiran u najvećem natpisu na njegovu Tvardalju, *OMNIVUM CONDITORI (Stvoritelju svega)*, kojega, pak, predstavlja jedinstvo triju osoba, a točno se tri puta u njem, u *Ribanju*, spominje Tvardalj. No na tome se nećemo zaustavljati, pokušat ćemo dublje zagrabiti u smisao i nekih drugih Hektorovićeve stihova koji bi mogli biti pravim indikatorom da smo u potrazi za potpunijim smislom Hektorovićeve *Ribanja* krenuli u valjanom smjeru.

Već su i prije nas pojedini istraživači upozorili da se ukupan Hektorovićeve svjetonazor otkriva u jednoj njegovoj rečenici koju je zapisao u poslanici svom prijatelju i pjesniku Nikoli Nalješkoviću, „sa tilom je svezan, kako znaš, s našim duh“, te su je protumačili kao odnos između napisanoga i nenapisanoga, denotativnoga i konotativnoga, skrivenoga i otkrivenoga u Hektorovićeve *Ribanju*²⁰. Kako se u potpunosti slažemo s navedenom tvrdnjom, naš je zadatak argumentirati da ta tvrdnja podjednako vrijedi i da se na isti način može protumačiti i u kontekstu Hektorovićeve graditeljskog djela, Tvardalja. Otkriti način kojim najbolje možemo protumačiti Hektorovićeve Tvardalj zaista može biti velik problem. Složimo li se s tvrdnjom da svi pokušaji tumačenja cjelovitosti umjetničkoga djela zastaju pred tajnom njegova tvorca²¹, lako razotkrivamo zašto je Hektorovićevo djelo, arhitektonsko i literarno, stoljećima iza njega ostalo zagonetno i skriveno. Taj veliki mislilac, poznavatelj antičke kulture i filozofije i uvjereni kršćanin, svojim radom ostavio nam je pretešku zagonetku, možda zato što je nedokučivi Bog bio početak i kraj svake njegove misli, djela i pothvata. S tom je mišlju Hektoro-

¹⁸ Hektorović predstavlja staračku dob, ribari Paskoje i Nikola srednju ili zrelu, a Paskojeve sin mladenačku životnu dob.

¹⁹ Pehar, buklija i kupica.

²⁰ Z. Sambunjak, nav. dj., str. 44.

²¹ F. Paro, četiri glasnika radosne vijesti Konstantina Filozofa Solunskoga. *Slovo* 56-57. Časopis Staroslavenskog instituta, Zagreb, 2008., str. 422.

vić gradio svoj Tvardalj²², koji predstavlja svojevrsni mikrokozmos, pravi odraz makrokozmosa što ga je i on poput srednjovjekovnog poimanja shvaćao kao knjigu koju je Bog prstom ispisao u svemiru. Tako će i Hektorovićeve građevine, poput srednjovjekovnih katedrala, simbolički ponavljati nebeski Jeruzalem²³.

No, Hektorović je svoju građevinu oplemenio natpisima, nitko se dotad nije u tolikoj mjeri koristio medijem natpisa, oni su najfascinantniji rezultati Hektorovićeve originalne inventivnosti²⁴. Tako Hektorović na Tvardalju isprepleće verbalno s ikoničkim, objašnjavajući svoje ideje o prostoru i izražavajući potrebu da svoje kontemplacije trajno zabilježi, ne samo stihovima *Ribanja* nego i na zidinama Tvardalja²⁵. Ali kako je Hektorović prije nego je počeo pisati *Ribanje* čitavim svojim bićem bio predan svakom detalju na Tvardalju, razumljivo je da je on svoje životne spoznaje lapidarno sažeo prvo na Tvardalju, a tek potom ih opširno i simbolički protumačio u *Ribanju*²⁶. *Ribanje* je u cijelosti rezultat autorova uvjerenja da je simbolizam opći spoznajni princip, da je sve što se stvara, ili je u svijetu već stvoreno, samo način da se ukaže na jednu i višu

²² A sve, ča se čini, / na Božju jest slavu // na pomoć općini./ meni na zabavu... *Ribanje*, 37 – 38.

²³ Usp. M. Eliade, *Mit o vječnom povratku*. Prijevod Ljiljana Novković, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2007., str. 31; Z. Sambunjak, nav. dj., str. 49-50.

²⁴ M. Gamulin, *Tvrđalj Petra Hektorovića u Starom Gradu na Hvaru*. Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, Zagreb, 1988., str. 35.

²⁵ Isto, str. 36.

²⁶ Kada se je u znanosti promišljalo o Tvardalju naspram Hektorovićeveu literarnom opusu zabilježeno je: „Kao što je Tvrđalj kuća u kojoj zapisane misli nikad ne stare, tako je i Hektorovićev opus mjesto u kojem se sve pamti.“ I. Lupić, Hektorovićeve snovi. *Colloquia Maruliana*, Književni krug, Split, 2019., str. 18. Međutim, ovdje ćemo upozoriti na smisao jednog od Pitagorinih *Zlatnih stihova* koje Hektorović navodi u svom *Ribanju* i stavlja ih u usta mudrom Paskoju. Kroz Paskojeva usta, dakle, Hektorović propituje značenje pojedinih Pitagorinih upozorenja, a među kojima se nalazi i sljedeće: „Uklon’ se i biži/ i nemoj to dati, // sve u jednoj hiži/ lastovicam stati“ (*Ribanje* 1057 – 1058). Hektorović u *Ribanju* ne nudi objašnjenja Pitagorinih *Zlatnih stihova*, ali to ne znači da nije razumio njihovo značenje. Spominjući Pitagoru i njegove *Zlatne stihove*, Hektorović je svojim *Ribanjem* želio učvrstiti ideju da je sve što čovjek na neki način pozna, pa bili to njegovi snovi, mitska priča, ili nešto konkretno i stvarno poput kuće i lastavica, na neki način simbolično i alegorično, začuđujuće i tajanstveno, te da nužno zahtijeva čovjekov misaoni angažman. Predmnijevamo da je Hektorović lastavice koje spominje Pitagora shvatio kao misli, ono što ima mogućnost da se gnijezdi i razmnožava u ljudskom umu, i ono što ima sposobnost da tek opaženo, nejasno i silovitom brzinom proleti kroz ljudski um ili iz njega pobjegne. Zato će Hektorović neke važne životne misli pohraniti na više mjesta. Zabilježiti će ih na zidinama Tvardalja, ali i u stihovima *Ribanja*.

činjenicu: stvaralački um i prvotnu monadu, na Boga²⁷ kojemu je Hektorović, rekosmo, posvetio najveći natpis na pročelju svoje građevine. Zidati kamenje za Hektorovića nije posao koji iziskuje samo tjelesni napor, već od graditelja traži i njegovu duhovnu energiju, koju mora pohraniti u ono što gradi da bi ta građevina mogla opstati. Zato Hektorović nije odvajao tjelesno od duhovnoga. Njegova građevina predstavlja njegov materijalan život, a natpisi na njoj i stihovi *Ribanja* njegovo duhovno biće.

Kako je spoznao da su tjelesno i duhovno neodvojive sastavnice života, tako je Hektorović spoznao da su misao i moralnost neodvojive sastavnice umjetnosti. Budući da je umjetnost shvaćao na srednjovjekovni i skolastički način, tako da ona mora prvenstveno zadovoljiti praktičnu svrhu²⁸, na taj ju je način i stvarao. Njegovi natpisi i brojni stihovi u *Ribanju* pozivaju na neke životne zadaće koje iziskuju od čovjeka intelektualni napor i tjelesnu požrtvornost da bi mu život poput umjetnosti imao smisla, jer znao je Hektorović da umjetnost uistinu zahvaća cjelovit čovjekov život. To je motiv zbog kojeg umjetnost može postati razlog života čovjeku koji je stvara i koji ju kontemplira²⁹. Pa koliko god Hektorović gradnjom oponašao Božji stvaralački čin u kojem se očituju sva pravila umjetničkog sklada i ljepote, njegova riječ *zidati* ili *graditi* znači izgrađivati čovjeka. Svojim kršćanskim svjetonazorom Hektorović je nastojao pojmiti čovjeka kao hram, građevinu, u kojoj mora prebivati Duh Sveti. Za svoju građevinu odabrao je onu najtvrdju prirodnu materiju s kojom je čovjek nekoć bio svezan i vješto ju koristio u ono pradavno povijesno doba. Taj mislilac na posredan je način istaknuo poznatu mu misao koja ga je opominjala da je život, poput Meluzinina iz starofrancuskog mita, nastao iz kamena. Zbog toga se odlučio osnovne principe čovjekova života urezati u kamen. No takvi principi života kod Hektorovića nisu prisutni samo u natpisima i stihovima već ih je moguće prepoznati i u reljefima i simbolima na Tvardalju i u onim vrijednim predmetima koji se spominju u *Ribanju*, a o tome ćemo u sljedećem podnaslovu.

²⁷ S. i Z. Sambunjak, nav. dj., str. 254.

²⁸ J. Maritain, *Umjetnost i skolastika*. Prijevod Marko Kovačević, Nakladni zavod Globus, Zagreb, str. 57; R. Assunto, *Teorija o lepom u srednjem veku*. Prijevod Gligorije Ernjaković, Srpska književna zadruga, Beograd, 1975., str. 20.

²⁹ V. Roščić, *Estetička misao Luigija Pareysona*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2010., str. 60.

SKRIVENO I OTKRIVENO

Znajući, dakle, da Hektorovićevo *Ribanje* posjeduje denotativno i konotativno značenje, ovdje ćemo čitatelja uputiti i u skrivena značenja na Tvardalju, a potom ih protumačiti u kontekstu obaju djela kojima se bavimo. Znamo da je Hektorović na istočnome zidu ribnjaka u Tvardalju, dakle na strani rađanja sunčeva svjetla, dao uklesati natpis NIHIL OCCVLTVM (Ništa nije skriveno/ Sve je otkriveno), i taj nas natpis odmah vodi prema zaključku da on funkcionira kao svojevrsno Hektorovićevo upozorenje da je stvar suprotna, da je tamo doista nešto skriveno i da to moramo sami otkriti. Kako ne bismo, poput Hektorovića, čitatelja dugo držali u neizvjesnosti, postavljajući ovdje pitanja što bi tamo moglo biti skriveno, početak ćemo otkrivati one stvari o kojima mislimo da imaju skriveni smisao. Prva činjenica na koju valja upozoriti jest ta da je Hektorović pisao *Ribanje* otprilike u vrijeme kad je završio radove na ribnjaku. Smatra se da je upravo na ribnjaku on počeo djelovati, mijenjati postojeću gradnju Tvardalja³⁰. Tako one stihove u *Ribanju* u kojima Hektorović pojašnjava svoj razlog putovanja valja razumjeti prvenstveno u kontekstu ribnjaka u Tvardalju. Zaista ne treba posebno pojašnjavati zašto su dva od tri naslovna pojma njegova literarnog djela u najbližoj semantičkoj i glasovnoj vezi s ribnjakom koji plodi natpisima.

Međutim, valja ispitati kakva je veza ostvarena i s trećim pojmom iz naslova označenim - *prigovaranje*? Ako prvi naslovni pojam - *ribanje* razumijemo onako kako je to Hektorović htio - tako da on označava nešto što je u izričitoj vezi samo s ribama, primjerice označava njihov skladen život i međusobno komuniciranje, jer analogni su joj glagoli tipa blejanje, lajanje i sl. - onda taj pojam nema čvrste semantičke veze s ostalim dvama. Potvrđuje to sam veznik koji stoji između te prve i ostale dvije naslovne riječi. Ipak, veza je postojana i ostvarena je s pomoću trećeg pojma - *prigovaranje*, jer taj je pojam u najtješnjoj vezi s riječju *prenje*, koja označava srednjovjekovni književni žanr utemeljen na načelu *coincidentia oppositorum* (podudaranju suprotnosti). Dakle, već u samom naslovu Hektorovićeve djela vidljivo je da se on volio poigravati suprotnostima, ali i to da je težio njihovoj objedinjenju. S jedne strane imamo riblji sklad, a s druge, čini se, potpuni ribarski nesklad; jedan stalno pita, drugi odgovara; jedan vesla sprijeda, drugi straga; jedan pjeva visoko, drugi nisko, no ipak se oni uspijevaju savršeno uskladiti, najočitiije baš onda kada obavljaju neki ribarski posao. Jedino ovakvim zapažanjem

³⁰ M. Gamulin, nav. dj., str. 37.

poretka stvari u *Ribanju*, uvjereni smo, možemo otkriti skriveno u *Ribanju* i u Tvardalju.

Kako je Hektoroviću suprotnost među ribarima bila važna da otkrije njihovu životnu mudrost³¹, tako je i nama suprotnost koja vlada Tvardaljem i ribnjakom važna da otkrijemo skriveni smisao nekih pjesnikovih poruka. Osvrnemo li se tako na zid ribnjaka koji je nasuprotan onomu na kojem je natpis NIHIL OCCVLTVM, imamo što i vidjeti. U reljefu koji je postavljen iznad natpisa CONNVEN-TIBVS VIRTUTE ET GENIO (Učinjeno suradnjom vrijednosti i dara) prisutni su brojni simboli čije postanje navedeni natpis i pojašnjava. U središtu reljefnog prikaza isklesan je kotač sa šest palica koji se može tumačiti kao krizmon, kozmički i solarni simbol Krista i pravde koja se ostvaruje kroz prolaznost³², ili, pak, kao Fortunin kotač koji je bio omiljena tema renesansnog alegorijskog slikarstva³³. U oba slučaja on svakako predstavlja nestalnost, preokret i smjenu suprotnosti. Kako je reljefni kotač flankiran šestarima, masonskim simbolima Božjeg stvaralačkog sklada među mjerama, ali koji upućuju i na antičku i kršćansku vrlinu koja je i u slikarstvu poznata kao Umjerenost ili Temperantia, čini se da je Hektorovićev kotač prikazan u najodmjerijenijem položaju, u onom kada su suprotne sile koje ga pokreću uravnotežene i izjednačene ili da takvom položaju teži³⁴. Ali, to nije sve što vidimo. Iznad kotača nasuprotno, u kutovima reljefa, prikazane su u dvjema zrakastim aurama, simbolima Sunca i Mjeseca koji obasjavaju kotač, u Suncu glava muškarca, a u Mjesecu glava žene. Kad se proučavalo taj reljef, rečeno je da

³¹ Kroz pitanja koja su jedan drugomu postavljali za vrijeme plovidbe i način na koji su davali odgovore, Hektorović je pred čitatelja svoga djela prosuo bisere životne mudrosti koje je sakupljao dugi niz godina, koliko iz knjiga koje je poznavao, toliko i iz potankog promatranja i slušanja ljudi koji su živjeli u njegovom životnom okruženju.

³² M. Gamulin, nav. dj., str. 39.

³³ S. i Z. Sambunjak, nav. dj., str. 111.

³⁴ U jednoj recentnoj znanstvenoj studiji naslovljenoj *Hektorovićeva mjera* njezin autor svu pozornost posvećuje naslovnoj imenici, koju tumači u svim pomacima njezinog osnovnog značenja, a koja je, zamijetio je, silno zastupljena u Hektorovićevu literarnom opusu. U svom je radu konstatirao da se Hektorović pokazao kao pjesnik odmjerena izraza, autor metrički skladnih stihova; da on savjetuje svojim bliskim prijateljima i umjerenost u ponašanju i odmjerenu u govorenju, no posebno se zalaže za bezmjernu odanost dobroti i još veću neodmjerenu u odnosu na vrhovno biće, Boga, i zahtjeva svete vjere. Pogledaj T. Maroević, *Hektorovićeva mjera: prinos čitanju zaokružena opusa. Colloquia Maruliana*, Književni krug, Split, 2019., str. 23. Naše zapažanje potvrđuje, dakle, Hektorovićevu mjeru i na Tvardalju, doduše ne eksplicitno napisanu, nego implicitno sadržanu u likovnom simbolu kotača i prikazu šestara koji je potreban da se taj simbol nacрта.

je teško rekonstruirati u potpunosti sklopove Hektorovićeve retorike kojima se koristio komponirajući alegoriju, ali jasno je da pred sobom imamo referencije jednog značenjskog sustava koji ribnjak razotkrivaju kao segment jednog šireg astralnog ako ne i kozmičkog poretka³⁵. Govori li se, naime, i u *Ribanju* o kakvom kozmičkom i astralnom poretku, i ako jest, imaju li ti stihovi kakve veze s natpisima i reljefima Tvardalja, morat ćemo provjeriti.

Prije negoli počnemo to istraživati, moramo kazati kako je Hektorović svojom igrom spajanja suprotnosti naše zapažanje preusmjerio na još neka mjesta u Tvardalju: na natpis koji je značenjem i mjestom na kojem se nalazi također suprotan onomu kojim kaže da ništa nije skriveno. Taj se nalazi nad bunarom u kojem je voda po sastavu suprotna onoj slanoj kakva je morala biti u ribnjaku. A i natpis se protivi njegovoj prije napisanoj tvrdnji, jer se njime upozorava da se upravo pod njim nešto krije: *dvcIDVLVS SALSIS Hic IATET IMBER AQVIS* (Ovdje se krije kišnica slatkasta od slane vode). Pa premda je kišnica tu doista i skrivena, možda i pomiješana sa slanom vodom, jer je bunar iskopan blizu mora, te stoga neukusna za piće, kišnicom koja je dobra za piće, ali koja, čini nam se, ne može ugasiti žeđ obiluje gustirna na čijem je istočnom zidu iznad otvora kroz koji je iz nje otjecala voda, dakle na vrlo sličnom položaju na kojem stoji natpis *NIHIL OCCVLTVM* nad ribnjakom, uklesan natpis *QVI BIBIT EX AQVA HAC SITIET ITERVM* (Tko god pije od te vode, opet će ožednjeti). Uvjereni smo da upravo ovaj posljednji ima presudno značenje za otkrivanje smisla i povezivanje reljefa na zapadnom zidu ribnjaka s onim stihovima *Ribanja* u kojima se opisuje autorova neobjašnjiva žeđ, preokret puta i situacije na brodu, kad je sve pošlo naopako, i onim stihovima u kojima doznajemo kako je nesreća izbjegnuta.

Smatramo da pažljivu čitatelju ovih stihova: *kad, ne znam ča biše/ žeja me napade; // al bihu kopita/ uzrok, al ježine, // al vrućina lita, / al ke stvari ine. // Rih: Žeja me tira, / nu mi dajte piti; // nije toj zamira, / navlastito liti* /³⁶ nije potrebno posebno pojašnjavati kako njima Hektorović aludira na natpis nad gustirnom. Umjesto toga razotkrit ćemo mu kontekst Hektorovićeve natpisa. Natpis je zapravo novozavjetni citat, čine ga Isusove riječi upućene Samarijanki³⁷ koju je On, žedan od pješačenja, sreo na Jakovljevu zdencu i zamolio ju da mu zagrabi vode. Mислеći da je žedan putnik običan

³⁵ M. Gamulin, nav. dj., str. 39.

³⁶ *Ribanje*, stihovi 806- 810.

³⁷ Pogledaj *Iv* 4, 13.

Židov, ona se začudi njegovoj slobodi što se uopće usuđuje s njom razgovarati, a On joj je nato odgovorio da kad bi ona znala tko je on, pitala bi ona od njega vode, i on bi joj dao vode žive. Vidjevši da je nema čime zgrabiti, ona se još više začudi, a Isus joj na to odgovori onim riječima koje je Hektorović uklesao na zid gustirne. Tek Ga je tada prepoznala i zatražila da joj poda vode koju nudi. I Hektorović u *Ribanju* postupa poput Krista. Njegovo trodnevno putovanje simbolizira Kristov trodnevni oproštaj od ovoga svijeta, on je taj koji daje ribarima zapovijedi na brodu, a njegovi ribari simboliziraju Kristove učenike koji moraju postati ribarima ljudi.

Uistinu teško ćemo povjerovati kako je Hektorovićevo *Ribanje* opis zgoda za stvarnog autora putovanja³⁸. Ne može se u to povjerovati, jer je u *Ribanju* sve savršeno posloženo i gotovo sve što je u njem napisano možemo dovesti u vezu s natpisima na Tvardalju. I ono je poput Tvardalja još jedan odraz autorove svijesti, njegova savršenog planiranja i projiciranja zamišljenih ideja. U *Ribanju* se Hektorović samo pretvarao da je žedan, jer je znao da se nema iz čega napiti³⁹, kao što je Krist znao da mu Samarijanka neće dati vode. To je izazvalo nesporazum i napete odnose među osobama na brodu, poput onih između Krista i Samarijanke. Međutim, za razliku od Samarijanke koja nije odmah postupila razborito, ribari postupaju razborito. Oni postupaju kao da posjeduju tu vrlinu samo zato što su to Hektorovićeви likovi koji se trebaju ponašati u skladu s njegovim idejama koje je utkao u spominjani reljef nad ribnjakom. Oni odmah shvaćaju da je stvar pošla po zlu, da se onaj Fortunin kotač pokrenuo. Pokrenula ga je ona sila, točnije mana koja stoji nasuprot vrlini poznatoj nam kao Temperantia (Umjerenost) koja se ponekad izjednačavala s Razboritošću, (Prudentia), a tu manju Paskoj, koji zbog nje kori Nikolu, naziva *nepomnjom* (nepažnjom).⁴⁰ Da bi ribari ispravili pogrešku, odmah preokreću radnju u suprotan smjer⁴¹ i tako djeluju sve dok nisu ponovno postigli ravnotežu u međuodno-

³⁸ Hektorović se često pozivao na istinu onoga o čemu piše, čak i onda kad je pričao o mitskim zgodama kao u poslanici Jakovu Zečkoviću. Stoga njegovo izričito naglašavanje istine na koju se pozvao i u *Ribanju* (45 -46): Ter za spunit želju/najdoh dva ribara, // (istinu ti velju)/ najbolja od Hvara, smatramo njegovom igralačkom konstantom, svojevrsnom pjesničkom manirom zavaravanja čitatelja, ukazujući zapravo na suprotno, onako kako je to činio i s natpisima na Tvardalju.

³⁹ Kad oni da dadu/ i da služe htiše, // vidih velu svadu:/rični se snitiše, jer ne bi buklje/onde ni pehara://jedan mre od jije,/a drugi se stara. *Ribanje* 811 - 814.

⁴⁰ Lahko ćeš doteći/ gdi se taki shode// s nepomnjom ne hteći/ čuvat se od škode *Ribanje* 857 - 858.

⁴¹ Tuj ne govoreći/smisliš se tada://jedan sprid vozeći,/a drugi nazada, //plavlju obarnuše/na tihomu moru//tere se varnuše/opeta uzgoru. *Ribanje*, 835 - 839.

sima, dok se nisu napili iz pronađene buklije⁴². Slična je situacija bila i na zdencu Jakovljevu. Isus koji je hinio žeđ, da bi nam poput Hektorovića razotkrio ljudsku manu - *nepomrju* (nebrigu, nepažnju), naposljetku, kad je Samarićanka postala svjesna svoje nepažnje, nudi vodu, a to znači da je ponovno uspostavljen onaj prirodni i nužni, uravnoteženi odnos među suprotnostima.

Smatramo da su činjenice koje smo dosad iznijeli, našu hipotezu o smislenoj i značenjskoj povezanosti natpisa, reljefa i likovnih simbola na Tvardalju s pojedinim stihovima *Ribarja* učinile neupitnom. Ipak, želimo napraviti i korak dalje. Iznijet ćemo još jednu pretpostavku kojom nastojimo doprijeti do same srži značenja proizišlih iz spajanja navedena dva Hektorovićeva umjetnička djela. Provjerit ćemo utemeljenost prije postavljenog pitanja koje je zahtijevalo istraživanje o Hektorovićevu zanimanju za kozmički i astralni poredak određenih pojava. Kako je Hektorović u *Ribarju* ipak žalio za izgubljenim peharom - da nije tako ne bi dopustio ribarima da se vraćaju po njega - a ribari, pak, za buklijom, što je očito po tome što se u onom ushitu od sreće kad su pronašli izgubljeni pehar i bukliju Paskoj koji je pogledom usmjerenim na Nikolu (kao da ga je time želio upozoriti da učini isto) koliko je mogao iz nje i napio, a ne iz pehara⁴³, jasno je da oni tragaju za suprotnim predmetima. Pehar je imenica muškoga roda, a buklija ženskoga. Zbog sumnje da bi čitatelju ta spoznaja mogla promaknuti, opisujući pehar, Hektorović se namjerno poigrava imenicama muškoga i ženskog roda. Jasno je to kad je riječ o Mjesecu i Danici, ali baš i ne kad je riječ o vincu i vodici. Imenica vino / vince srednjega je roda. A je li ju nužno tako shvaćao i Hektorović, koji se poigravao značenjima? Sigurni smo da nije. Zašto je, naime, kad je bila riječ o nagradi koju je činio pehar vina, naš pjesnik imao potrebu naglasiti da se vino naziva *muškati*⁴⁴, ako ne zbog toga da ga poveže s muškim osobitostima. Kao što je Mjesec imenica muškoga roda, a simbolizira ženski princip i vidljiv je noću, što je imenica ženskoga roda, a Danica imenica ženskoga roda, zvijezda koja se pred zoru pojavljuje uz Mjesec i najavljuje dan koji je muškoga roda, tako su i neke imenice srednjega roda kod Hektorovića prisvajale muške osobine i obratno. Vidljivo je to po vinu, ali i po kotaču na reljefu koji je smješten u sredini, ispod

⁴² Kada se napiše/ našad tuj sve milo, // kako pozabiše/ sve ča biše bilo! *Ribanje*, 871 - 872.

⁴³ Kada tuj dojdosmo, / nuti sriće naju: // bukliju najdosmo/ s peharom na kraju! // Pri ner se krenuše/ (Paskoj ga pozire), // njom se nategnuše/ na volju brez mire, *Ribanje*, 867 - 870.

⁴⁴ Pehar muškati/ znaj da ćeš dobiti, *Ribanje*, 133.

muške i ženske glave. Pa ako je u sredini, morao bi biti srednjeg, a ne muškog roda. I bit će ako razumijemo da kotač, jer je najveći simbol i niži u odnosu na ostale dvije zrakaste aure, simbolizira Sunce, koje je srednjega roda, a simbolički predstavlja mušku obnavljajuću energiju, rekosmo, Boga i Krista. A to da je Hektorović kad je gradio Tvardalj i kad je pisao *Ribanje* skriveno i zagonetno upozoravao na nužnu potrebu sjedinjavanja krajnje suprotstavljenih načela, muškarca i žene o kojoj se, o ženskoj naravi, ljepoti, valjanosti za bračnog partnera, ozbiljno raspravlja u *Ribanju*⁴⁵, i za koju je bilo osigurano mjesto za stanovanje u Tvardalju⁴⁶, neka bude istaknuta misao kojom ćemo okončati ovaj rad.

ZAKLJUČAK

U ovome smo radu nastojali obraniti ideju o čvrstoj povezanosti i jedinstvu misaonih procesa koji su se odvijali u Hektorovićevu umu za vrijeme gradnje Tvardalja i za vrijeme pjesnikova fizičkog odmaka od te građevine, kada je s dvojicom svojih prijatelja vrijeme provodio u lađi kojom su obišli neka mjesta na susjednim otocima Hektorovićeva zavičajnog Hvara. Trodnevni odmor ostvaren putovanjem, ribolovom, pjesmom i razgovorom s prijateljima, nadahnuo je pjesnikovu dušu do te mjere da je on svoj osjećaj zadovoljstva i sreće odlučio pretočiti u stihove koji veličaju ljepotu jadranskih otoka i uzdižu neznatnog čovjeka, otkrivaju njegovu životnu mudrost skrivenu ispod grube površine njegova svakodnevnog života obilježena napornim i ustrajnim radom koji mu osigurava životnu egzistenciju. Ustvrdili smo da je Hektorović sve što je zapazio kod tih ribara, njihov način ribolova, veslanja, pjevanja i međusobnog razgovora, doživio kao najveća umjetnička ostvarenja. Doživio je to na takav način jer je svojim umnim naporom neprestano prodirao ispod površine na kojoj se odvijaju događaji u ljudskom životu. Iz toga proizlazi da je Hektorović shvaćao kako je bit umjetnosti u tome da ona istodobno nešto prikazuje i nešto skriva, da podjednako funkcionira na realističnom i simboličkom planu. Otkrili smo da uistinu tako funkcioniraju oba Hektorovićeva djela koja smo dovodili u vezu.

⁴⁵ Misli dir u tebi:/ tko će se ženiti, // lipu l' ima sebi/ ženu isprostiti? // Ako grubu najde,/ mučan je sasvima, // jer u tugu zajde,/ ka lika ne ima. // Ako l' lipu jame/ nač more iziti, // molim te, neka me/... ino t' ne ću riti. // Da koga dopade/ nekoristna žena, // al ku mu nasvade,/ da je nepočtena, // nevesel o tomu,/ kad bude toj znati, // koji lik zlu svomu/ on ima iskati?, *Ribanje* 1003 -1012.

⁴⁶ Posljednji dodatak u Hektorovićevoj oporuci odnosio se na sobicu i kokošinjac koja po ostavštini pripada redovnici Luciji Picokari.

Povezivali smo gradnju Tvardalja, odnosno natpise i reljefe u njegovu sastavu, s odgovarajućim stihovima i proizvedenim pjesničkim slikama u *Ribanju*. Samo malo dubljom analizom pojedinih tema, ideja i motiva prisutnih u Tvardalju i u *Ribanju* uočili smo njihovu veliku sličnost i snažnu povezanost. Elemente dokaza naše tvrdnje pronašli smo već u samom naslovu i u početnim stihovima Hektorovićeve literarnog djela, a potpuno smo je osnažili kada smo središnju i najnapetiju epizodu *Ribanja* koja se ticala nastalog nereda, žaljenja, osjećaja krivnje i potrage za izgubljenim peharom izuzetne, ne samo materijalne nego i duhovne vrijednosti, kada smo značenjski najopterećenije stihove te epizode doveli u najtješnju vezu s pojedinim natpisima, likovnim simbolima i reljefima koji su svojim zagonetnim smislom oplemenjivali zidine Tvardalja. Tako smo otkrili Hektorovićeve elementarnu umjetničku, pjesničku, a i filozofsku maniru, a ta je njegovo svjesno i namjerno poigravanje sa značenjima, svojevrsno alegorijsko prikriivanje bitnog smisla. Takva izražajna manira bitna je značajka Kristovih govora. Spoznavši idejno jedinstvo proučenih Hektorovićeve djela, razotkrili smo i temeljnu Hektorovićeve misaonu preokupaciju: njegovo neprestano razmišljanje o životu, o odnosima prirode, čovjeka i Boga. Te fundamentalne životne misli Hektorović je sažeo u dva natpisa *OMNIVUM CONDITORI* (Stvoritelju svega) i *NIHIL OCCVLTUM* (Ništa nije skriveno), koji su i nama bili polazište prema spoznaji svega onoga što smo ovim istraživanjem otkrili.

BUILDING, FISHING AND WRITING OF PETAR HEKTOROVIĆ

Summary

This paper is based on the relationship between literature, architecture, art and handicrafts in Petar Hektorović's "*Ribanje i ribarsko prigovaranje*". The stimulus for this exploratory approach resulted from the fact that the work "*Ribanje i ribarsko prigovaranje*" originated as a result of the poet's three-day holiday from the concerns about the construction of his Tvardalj which, he said, fully occupied him and bound him. This means that Hektorović was so obsessed with this edifice that it is impossible not to think that "*Ribanje i ribarsko prigovaranje*" is not just a description and storytelling event from the trip, but it is also a certain description and symbolic interpretation of the specified building. So, it is actually a building, but because of the inscription, relief and visual

symbols also contained in the poetic, painting, sculptural and philosophical work, it is deeply meaningful and a little bit mysterious. Therefore, this work directs us to the places where Hektorović, in the central episode of his *Ribanje*, drew attention to the meaning and significance of certain inscriptions and art symbols represented on Tvardalj. Additionally, this work speaks of Hektorović's thinking about art and the way he connected every human activity with a kind of art, even if it was the catching of fish by some simple and ignorant fishermen.

Key words: Petar Hektorović, Tvardalj, *Ribanje i ribarsko prigovaranje*, opposition